

Matei-Daniel CHIOARIU
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Pe scenă. Scurtă analiză a existenței omului în societatea lui I. L. Caragiale

Abstract: (On Stage. Short analysis of the human existence in Caragiale's society): The characters in Caragiale's works serve as representations of the various types of people we encounter in our everyday life, in different situations. For a better understanding of the needs of the characters, I thought that it is necessary to observe them, maybe recalling them from memories, but I focused on analyzing the human lifestyle, with a focus on contrasting the personalities created with such accuracy by Ion Luca Caragiale with those found today. This theme constitutes, moreover, the personal necessity to answer my question: has Caragiale's man, the humbug, found alternatives to overcome the condition of life in today's society? Or has he remained a prisoner of his own limits, of his own illusion? If in his four comedies we put up with themes as the fight for political power, relationships based on social or political interests, the differences between social classes, ambition, betrayal, adultery, manipulation in and out of love, opportunism, lies, then the only way to sweeten the already complicated situations is to satirize man's attempts at his inability to change anything. Moreover, the performances staged in theater institutions aim not only to pay tribute to a great writer, but also to create a manifesto in order to raise awareness of social, political or educational crises through the artistic act.

Keywords: *relationships, society, politics, dualism, opportunism.*

Rezumat: Personajele lui Caragiale constituie tipologii de caracter pe care le întâlnim și în viața de zi cu zi, în diferite situații. Pentru a înțelege interesele sau nevoile unui personaj am considerat necesară observarea lor, poate evocarea lor din amintiri, dar am pus accentul pe analiza stilului de viață al omului, cu insistență pe stiluri comparative între caracterele conturate cu atâta precizie de Ion Luca Caragiale și cele întâlnite astăzi. Tema aceasta constituie, de altfel, necesitatea personală de a-mi răspunde la întrebarea: omul lui Caragiale, moftangiul, și-a găsit alternative de autodepășire a condiției de viață în societatea de azi? Sau a rămas prizonierul propriilor limite, al propriilor iluzii? Dacă în cele patru comedii ale autorului întâlnim teme precum lupta pentru putere politică, relații bazate pe interes social sau politic, diferențele de clase sociale, ambiția, trădarea, adulterul, manipularea în și din dragoste, oportunismul, minciuna, atunci singurul mod de îndulcire a situațiilor deja complicate este constituit de satirizarea încercărilor omului în neputința lui de a schimba ceva. De altfel, spectacolele montate în instituțiile teatrale își propun nu numai omagiarea unui mare scriitor, dar și realizarea unui manifest în vederea conștientizării crizelor sociale, politice sau educaționale prin intermediul actului artistic.

Cuvinte-cheie: *relații, societate, politică, dualism, oportunist.*

Dincolo de creionarea și constituirea tipologiilor de caracter în scrierea lui Caragiale, se consideră benefică analiza stilului de viață al omului în contextul unei

societăți în interiorul căreia „se consumau ființe într-un vâlmășag amețitor cu mii de gesturi discordante și mii de vorbe, cele mai multe țipate sau răcnite, căutând insistent un auditoriu stabil, în iureșul incontinent” (Iorgulescu 1988: 35). Societatea lui Caragiale atingea toate condițiile de înființare iar în structura sa se regăseau toate tipologiile de caracter sau temperament, pentru a desemna o „lume, lume!”, imatură și pretențioasă decăzută în peisajul citadin. Excesele de orice fel ascunse în spatele explicațiilor filosofice au dezvăluit o literatură tonică, efervescentă, alcătuind un portret dureros de adevărat al omului în micimea lui existențială.

Aplecarea autorului spre critica fină a moravurilor și a satirizării acestora au reprezentat un motiv suficient pentru a căuta detalii spre a înțelege contextul social, politic sau economic ce influența într-un fel sau altul modul de viață al românilor.

Activitatea principală a omului lui Caragiale era „statul de vorbă”, forma de viață a românului era vorbitul fără sens. Vorbital dovedea capacitatea românului de a nu-și pierde cumpătul în fața crizei. În contextul social-politic actual (impozite mărite, reduceri salariale, majorări de preț, criză economică), oamenii uită de griji, se amuză conectându-se cu lumea lipsită de problematici interne a lui Caragiale. Românului îi este caracteristic un temperament fericit- acesta era publicul lui Caragiale care se trata cu acest tip de antidot, însă, odată terminată piesa de teatru, realitatea actuală se dezvăluia asemenea unui efect advers.

Necesitatea de a vorbi devenea un exil conștient sau inconștient – singura constantă pentru care se investea o energie inepuizabilă. Vorbital mult, obositor de mult, constituie un scut, de fapt, în fața spaimei de singurătate: „pofta de a vorbi și setea de aplauze sunt de nedespărțit în lumea lui Caragiale” (Iorgulescu 1988: 33). Cel care vorbește, de altfel, nu are nevoie de teme, ci de public. Publicul se împarte, mai apoi, în două categorii: cel care combate, care este la fel de lipsit de substanță și cel care ascultă și aprobă admirativ, care „încuviințează grav”.

Se desprind exemple suficiente din scrierile lui Caragiale ce prezintă tipuri de oratori, de pildă, Rică Venturiano, tipul oratorului oportunist, impostorul, demagogul, pentru care logoreea și impertinența constituie nu numai căi de ascensiune către succesul social, dar și identitate, validare, recunoaștere și îi asigură renașterea miraculoasă din situația penibilă în care se aflase până atunci, poate conferindu-i și un avantaj asupra următorilor săi, salvându-și imaginea terfelită tocmai prin debitul verbal amețitor. Rică Venturiano poate fi corespondentul generației actuale de tineri găgăuți conduși de superficialitate ce aleg „să-și ruineze sănătatea și morala în casele publice sau sărind gardurile mahalalelor” (Gherea 1967: 262).

Aruncând o privire în relațiile de cuplu putem analiza pe de-o parte observarea neajunsurilor moral-afective ale personajelor și pe de altă parte tendința de creare a precedentului. Spre exemplu, infidelitatea sau adulterul, deși acțiuni condamnabile, păreau elemente constitutive ale unui acord convenit în mod tacit între autorii acestora și presupusa victimă, iar în ceea ce privește alt tip de relații și evoluția lor, existau mari posibilități ca, la un moment dat, Spiridon să devină un Chiriac, tânărul Chiriac ar fi

ocupat poziția lui Jupân Dumitrache, iar pentru Zița, exemplul surorii ei Veta s-ar fi preschimbat cu siguranță într-un mod de viață.

Pe de altă parte, nu mai puțin limitat este Ștefan Tipătescu, oratorul practic, pragmatic. Oferta acestuia constă în condimentarea discursului cu multă seducție, tentativele de manipulare sunt permanent prezente, iar dinamica pe care acesta o creează în jurul său este cu adevărat surprinzătoare, el nu are „puțintică răbdare”, astfel încât, l-am putea încadra în tipologia sportivului în discurs sau obiceiuri. Nerăbdarea aceasta îi aduce lipsa de inspirație în tactici, discursuri patetice și, desi nelipsit de farmec, Tipătescu devine prizonier al luptei pentru putere și al dragostei, fiind prins între cele două. Lupta sa este până la urmă împotriva schimbării, păstrându-și de fapt aceeași postură ingrată: amant al Zoei și om de încredere al lui Trahanache. Poate de aceea, începutul piesei îl surprinde pe Tipătescu continuând parcă un discurs început cândva, nu se știe când, „terminând de cetit o frază din jurnal” (Caragiale 2000: 93), iar alături îl acompaniază Pristanda, sluga, oportunistul, cel care, exact ca o molie, se situează numai lângă cei ce ard, lângă cei ce strălucesc, într-o formă sau alta, dorind, ori ”să mai ciupească câte ceva de la onorabilul”, ori „să ne așteptăm de la dumneai la o protecție” (Caragiale 2000, 95).

În anii studenției ni se stabileau teme de cercetare, sarcina era de a analiza diferite personaje întâlnite pe stradă, în metrou, în magazine, acasă, oriunde. Necesitatea acestui exercițiu era de a descoperi tipologii de oameni, caractere, istorii, povești, provocarea era serioasă, întrucât odată ochit, personajul ales trebuia urmărit, explorat în cele mai fine detalii iar la final arătat la clasă cu tot istoricul incorporat.

Situarea lui Caragiale spre evidențierea defectelor omului nu mi se pare deloc întâmplătoare, deloc rău-intenționată, în analizele mele studențești i-am întâlnit și pe Coana Joița, și pe Chiriac și Tipătescu, iar în condițiile acestor întâlniri, oamenii erau glumeți și imperturbabili. Mai mult de atât, în veselia generală a personajelor, se desprindea și un anumit soi de șiretenie în articularea răspunsurilor sau în rostirea întrebărilor.

În aceeași măsură, „competența lor este universală, se pricep la toate, au soluții pentru orice, pe loc exprimate” (Iorgulescu 1988: 33), încât își îngăduie și sentimente de compasiune sau empatie asupra a tot ceea ce se petrece în ”biata țară”. Lejeritatea trăncănitului îi oferă omului sensul vieții. Iar sensul vieții este reprezentat tocmai de „Somnul ăsta infinit pe toți ne tratează. / Și dacă ai un chin, el te eliberează” (Peca 2015: 1). Nu întâmplător m-au inspirat versurile lui Peca Ștefan din adaptarea piesei Shakespeariene, *Hamlet*, realizată pentru spectacolul cu același nume din cadrul Teatrului Național din Timișoara. Oamenii au rămas prizonierii propriilor neputințe în fața noii orânduielei a lumii, în fața schimbării. În urma zvârcolirilor declarative rămâne doar somnul ca atitudine generală a omului de a sta pe loc, de a dormi în fața guvernanților corupți, a funcționarilor incompetenți, unde „nedreptatea este regula pentru cei mulți” (Peca 2015: 2). Același blocaj este suprins cu umor și în *Conul*

Leonida față cu reacțiunea, la începutul scenei a II-a, unde bătrânii adorm după nesfârșita discuție despre revoluție.

Timpul stă pe loc, iar oamenii accesează alte vieți prin opinii, intervenții, desigur de urgență, indispensabile. Ei trăiesc gălăgios viețile celorlalți, se interpun, se împotrivesc destinului prin soluțiile care îi fac eroi inspiratori, adevărați influenceri, așteptând evident validare, recunoștință pe care le primesc cu generozitate și admirație: „Ei! Cum le spui dumneata, să tot stai s-ascuți; ca dumneata, bobocule mai rar cineva!” (Caragiale 2000, 83).

Conversațiile sunt lipsite de sens, sunt despre nimic, însă criza de subiecte duce rapid spre scandal, dezvăluind scopul întâlnirilor. Pentru individul caragialian tăcerea e chinuitoare, el fuge de plictis și liniște, evadează din solitudine și își confirmă existența prin starea de petrecere a timpului cu un alt partener, „are sau nu are treabă, el iese în târg căutând conversația cu prietenii, debarasându-se de singurătatea tăcută”. (Fanache 1984: 96). Și mai precis în acest sens este exemplul oferit de cuplul Farfuridi - Brânzovenescu: „eu, am n-am să-ntâlnesc pe cineva, la zece fix mă duc în târg.”; „eu, am n-am clienți acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din târg.” (Caragiale 2000: 104).

Generația de impostori atât de bine punctată de Caragiale este mult mai agresiv prezentată astăzi. O generație de opinanți școliți, unși cu toate alifiile, versatili ce pocnesc soluții din degete, accesând o mistică disponibilă oricui, acoperind ofensiv toate palierele, domeniile existențiale- anunțând crize existențiale temporare revelatoare, de tipul „nimic nu e întâmplător”, proprietari ai discursului de tip Osho, Paulo Coelho - aceștia fiind coordonatorii științifici de școala vieții, absolută comprimat în sistemul „astro.com”.

Totuși, dacă lui Caragiale îi era drag sau simpatic omul simplu, modest, societatea moftologică actuală a unui Caragiale resoftat suferă de aroganță supremă, exprimată „elevat” prin postări de mare impact prin Instagram, Tik-Tok, acolo dezbătându-se și rezolvându-se problemele reale ale societății. Ziarul, gazeta, elementele ce constituiau puntea de legătură, de comunicare a omului cu viața de afară, care inspirau și declanșau izvorul fierbinte de subiecte și care păstrau cumva proaspăt parfumul întâlnirilor, au fost înlocuite de rețele de socializare, iar romantismul scrisorilor trimise s-a pierdut prin valul aprig de postări virale ale omului prezent pretutindeni prin „târg”, căruia îi lipsește, în general inspirația, dar care își ambaleză frumos singurătatea.

Un exemplu în literatura lui Caragiale pentru această tipologie de oameni îl găsim prin excelență în persoana lui Jupân Dumitrache, tipic reprezentant al mahalalei, ce profită din plin de funcția deținută pentru a supune aparținătorii clasei sociale inferioare. Disprețul lui pentru săraci este subliniat cu precizie prin revelarea relațiilor cu celelalte personaje. De altfel, „motivul pentru care nu-l umflă și pe redactorul Rică, apoi pricina nu-i frica de a bate un scîrțai-scîrțai, ci pentru că eu de! Negustor, să mă pui în public cu un coate-goale...” (Gherea 1967: 265). Dacă în trecut, dialogul își găsea cu succes savoarea, spuma de două degete într-o halbă de bere la Gambrinus sau

„Junion”, atmosferă însoțită poate de un ușor romantism, astăzi adevăratele spuse își găsesc ecoul în secțiunea promoțională de comentarii, în story-urile kitschoase iar BeRealul își lărgeste dimensiunea în principii de genul „lecțiile universului”, „nu mă plâng”, „merge și așa”, „important e să fii sănătos, că restul se rezolvă de la sine”. Totul se rezolvă de la sine: alegerile, crizele, viitorul, sistemul.

Sinele a devenit o autoritate divină independentă, frecvent prezentă în orice tip de discurs, iar acesta face și desface de unul singur, nu are nevoie de intervenția pângăritoare a manifestărilor de orice fel. Singura condiție pentru a-și face magia este sănătatea. Iar sănătatea o îngrijești și o întreții cu gândul. Nu munca, nu stăruința, nu credința și în nici un caz nu se acționează în vreun fel pentru că oricum, în ziua de azi, filosofia este la îndemâna oricui, iar pe Eminescu nu-l mai citește nimeni: „În zadar gândești căci gândul/ Zău nimic în lume schimbă”. Imposibilul devine posibil printr-un simplu „click-share-like”, iar omul a devenit mut, cu discursuri profunde pe buricele degetelor.

Cu toate acestea, omul lui Caragiale de astăzi cunoaște și limitări demne de precizat. Publicul și oratorii s-au dezbinat agresiv. Dacă lumea lui Caragiale nu cunoștea categorii sau divizări, având cu toții aceleași preocupări, uniți în discursul pișicher, împăcându-se în finaluri fericite, petrecând din lipsa căutării unei alte alternative, astăzi tronează ignoranța și lipsa de originalitate, alternativa găsită nu are savoare, nici măcar umor, intervenind un eșec al căutărilor, rămânând doar nevoia de confirmare și auto-confirmare a individului.

Safta poate fi considerată un martor și un fin observator al măștilor, al farsei. La întâlnirea nopții cu zorii zilei, apariția ei, ușor înfricoșătoare, poate fi considerată „un strigoi în întuneric, ea stă la pândă ascuțindu-si ghearele și așteptând momentul oportun...” (Caragiale 2000: 88). În spectacolul „Conul Leonida față cu reacțiunea”, pus în scenă la Teatrul Național din Timișoara întâlnim o idee regizorală demnă de menționat printr-unul din elementele inedite: Safta este reprezentată prin travesti iar întâlnirea mea cu Safta și regizorul Felix Alexa fiind una de reală inspirație. În decorul surprinzător, gândit de scenograful Tudor Prodan, Safta poate fi prevestitorul schimbării în zorii zilei celei noi, poate fi luntrașul ce conduce fără întârziere sufletele spre odihna veșnică sau poate fi cea care se întoarce în fiecare zi, mereu la timp, spre a veghea la buna orânduială a lucrurilor. În simplitatea ei, sluga Safta vine să facă focul, punctuală, metodică, se îngrijorează că poate boierii or fi pățit ceva: Vai de mine! Nu-i bună asta! A pățit boierii ceva!”, iar expresivitatea slujnicei este îmbogățită, în montarea naționalului timișorean, prin interpretarea ariei „Nessun Dorma”, asemeni unui cântec de leagăn întru odihna și liniștirea celor doi protagoniști, determinați să fugă până la apariția ei.

Un alt detaliu semnificativ în prezenta analiză este constituit de alegerea numelor personajelor pentru reprezentanții societății respective. Nume precum „Pristanda”, „Zița”, „Veta”, „Rică Venturiano”, „Ipingescu” nu sunt sugestive numai prin semnificația sau corelarea lor cu anumite trăsături de caracter sau temperament, însă

devin simboluri ale unei lipse, ale unei personalități incomplete. Prescurtările sau porecele creează impresia unei tendințe a omului spre superficialitate, spre includerea în categorii, acestea impunându-se ca o amprentă asupra cărții personale de vizită, prevestind eșecul personal sau social, cu atât mai mult cu cât unele dintre aceste personaje au existat în realitate, devenind surse de inspirație pentru marele scriitor.

Conul Leonida față cu reacțiunea, fotografie de spectacol, Teatrul Național din Timișoara, 2022.
Credit foto: Adrian Picișan

Confruntările omului lui Caragiale se susțin prin „impulsul de a da” (Iorgulescu 1988: 107). Oamenii se bat din convingere pentru a convinge mai repede, Jupân Dumitrache urzește un întreg plan pentru a-l prinde pe Rică, după ce afla toate informațiile necesare despre identitatea acestuia tot prin violență ”chem slujnica, îi trag două perechi ca la poliție și pe urmă o supun la intrigatoriu” (Caragiale 2000: 40). Tendința de devalorizare sau compromitere face parte dintre tehnicile folosite în susținerea conflictului, indiferent de ce natură ar fi acesta, „fiindcă în această lume, adversarul nu trebuie învins, ci compromis” (Iorgulescu 1988: 130). Fie că este vorba despre o devalorizare verbală, urmând a se trece la noi strategii de degradare a adversarului, inamicul este întotdeauna „un ăla” ce nu valorează nimic și trebuie redus la tăcere. Urmează mai apoi alt gen de corecții fizice, ce dau senzația de rezolvare, de intervenție promptă, active, de confirmare a autorității sau a masculinității celui ce o

exercită, desi, de fiecare data rezultatul este același: „reluarea cu și mai mare avânt a pasului pe loc în ritm vioi” (Iorgulescu 1988: 116).

Ca urmare a celor expuse mai sus, se simte nevoia de a concluziona faptul că omul lui Caragiale este generator de haos, de bâlci, nu numai prin profilul nu tocmai onorabil care îl recomandă societății, profil construit prin forme fără fond, caracter îndoielnic, discursuri peltice, deformate substanțial, dar și prin lipsa căutărilor de orice fel, prin degradarea umană evidentă. O lume construită cu umor, cu sarcasm de autor, o lume deloc veche, guvernată de „universul bolnav al trâncănelii” (Iorgulescu 1988: 145), de incultură și prostie își găsește cu siguranță ecoul în existența multor categorii sociale din actualitatea românească a zilelor noastre.

Referințe bibliografice:

- Caragiale, Ion Luca. 2021. *O noapte furtunoasă*. Text de spectacol. Teatrul Național ”Mihai Eminescu” din Timișoara.
- Caragiale, Ion Luca. 2020. *O scrisoare pierdută*. Text de spectacol. Teatrul Național ”Mihai Eminescu” din Timișoara.
- Caragiale, Ion Luca. 2000. *Teatru*. București: Editura Cartex.
- Cioculescu, Șerban. 1992. *Viața lui I.L. Caragiale*. Chișinău: Editura Hyperion.
- Fanache, Vasile. 1984. *Caragiale*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Gherea- Dobrogeanu, Constantin. 1967. *Studii critice*. București: Editura pentru Literatură.
- Iorgulescu, Mircea. 1988. *Eseu despre Lumea lui Caragiale*. București: Editura Cartea Românească.
- Silvestru, Valentin. 1979. *Elemente de Caragialeologie*. București: Editura Eminescu.
- Peca, Ștefan. 2015. *Hamlet*. Text de spectacol. Teatrul Național ”Mihai Eminescu” din Timișoara.